

Andrzej Matczak

PROBLEMY BADANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ MIAST POLSKI

LES PROBLÈMES DE L'ÉTUDE DE LA FONCTION TOURISTIQUE  
DES VILLES DE LA POLOGNE

Wiele współczesnych miast, w których występuje ruch turystyczny, określa się mianem turystycznych lub pełniących funkcję turystyczną. Używając takich pojęć badacze na ogół nie precyzują ścisłych kryteriów, na podstawie których nadają tym miastom takie miano. W tym przypadku przyjmuje się za rzecz oczywistą to, co w rzeczywistości jest mało poznane. W konsekwencji nasza wiedza o istocie i charakterze funkcji turystycznej oraz jej roli w życiu miast jest dalece niewystarczająca. Celem prezentowanego opracowania jest podjęcie dyskusji nad definicją funkcji turystycznej miasta oraz metodyką jej badania, a także delimitacją miast pełniących tę funkcję. Wynikiem podjętej dyskusji jest przedstawienie propozycji całościowej koncepcji badania funkcji turystycznej miast Polski.

1. POJĘCIE FUNKCJI I STRUKTURY FUNKCJONALNEJ MIASTA

Pojęcie funkcji miasta do geografii osadnictwa wprowadził w 1891 r. F. Ratzel. Wyraz funkcja — pochodzący od łacińskiego słowa „*Functio*” oznaczającego czynność, działanie (*Wielka encyklopedia...* 1970) — zaczerpnął F. Ratzel (1891) z fizjologii, w której używany jest on w znaczeniu etymologicznym, np. mówimy, że każdy z organów pełni określone funkcje, czyli spełnia określone czynności, określoną rolę. Takie właśnie pojęcie funkcji jest powszechnie przyjęte przez geografów i urbanistów (M. Kiełczewska-Zaleska 1972), chociaż niekiedy w światowej literaturze geograficznej można spotkać różne jego interpretacje (J. Beaujeu-Garnier, J. Chabot 1971, K. A. Boesler 1960).

Najogólniej rzecz biorąc poprzez funkcję miasta rozumiemy całość kształt działalności społeczno-ekonomicznych, jakie miasto spełnia w systemie gospodarki narodowej. Działalności te identyfikujemy z czynnościami, jakie wykonują jego mieszkańcy. Czynności te mają dwoisty charakter, który wynika z różnego ich znaczenia dla gospodarki miasta. W literaturze nazywane są one działalnościami lub funkcjami endogenicznymi i egzogenicznymi (K. D z i e w o Ń s k i 1971, M. J e r c z y ń s k i 1971). Należy jednak zauważyć, że działalność egzogeniczna ma różny zasięg przestrzenny. Może ona obsługiwać i zaspokajać określone potrzeby najbliższego regionu (funkcje egzogeniczne centralne; wspólny punkt odniesienia koncepcji bazy ekonomicznej miast i teorii ośrodków centralnych), ale również, co jest dość powszechne, zaspokajają niektóre z potrzeb w znacznie większej skali przestrzennej; kraju czy nawet kontynentu (funkcje egzogeniczne wyspecjalizowane).

Zestaw spełnianych przez miasto funkcji i zachodzące pomiędzy nimi relacje, zarówno jakościowe, jak i ilościowe, określamy mianem struktury funkcjonalnej miasta. Analizując strukturę funkcjonalną możemy wyodrębnić działalność (lub grupę działalności), która ma podstawowe znaczenie dla miasta, i którą nazywamy funkcją główną lub dominującą. Obok niej występuje szereg funkcji o charakterze uzupełniającym. W przypadku wielkich miast mamy na ogół do czynienia nie z jedną funkcją dominującą lecz z grupą funkcji współdominujących oraz bardzo bogatym zestawem funkcji uzupełniających. Z kolei porównując strukturę funkcjonalną różnych miast łatwo stwierdzić, że pewne rodzaje funkcji występują w każdym mieście, aczkolwiek w mniejszym lub większym zakresie. Te funkcje nazywamy powszechnymi. Obok funkcji powszechnych miasta pełnią również funkcje szczególne, charakterystyczne tylko dla jednego z nich lub dla grupy miast. Są to funkcje wyspecjalizowane.

## 2. POJĘCIE FUNKCJI TURYSTYCZNEJ

Przedstawione poglądy dotyczące pojęcia funkcji i struktury funkcjonalnej miast odnoszą się również do tak specyficznej działalności, jaką jest obsługa ruchu turystycznego. W artykule pojęcie „turystyka” używane jest w sensie stricto, tj. w znaczeniu wąskim<sup>1</sup>, ograniczonym wyłącznie do form mobilnych i przyjemnościowych. Tak traktowane pojęcie turystyki obejmuje różnorodne przemieszczenia ludności po-

<sup>1</sup> Użycie pojęcia „turystyka” w znaczeniu wąskim koncentruje rozważania na turystyce uprawianej wyłącznie w celu rekreacyjnym, poznawczym i zdrowotnym. Pojęcie to obejmuje zatem ruch turystyczny oraz zespół materialno-organizacyjnych środków obsługi tego ruchu podejmowanego tylko i wyłącznie w celu rekreacyjnym, poznawczym i zdrowotnym.

dejmowane w celu rekreacyjnym, poznawczym i zdrowotnym. Zatem przez funkcję turystyczną rozumiemy całą działalność społeczno-ekonomiczną miasta, która jest skierowana na obsługę turystów, i którą miasto spełnia w systemie gospodarki narodowej. Na działalności te umiejscowione w mieście oraz w jego otoczeniu, składają się czynności jego mieszkańców stałych i okresowych, różnych instytucji i organizacji działających lub obejmujących swoją działalnością miasto i jego okolice oraz zasoby środowiska geograficznego umożliwiające wykonywanie tych czynności. Nadrzędnym celem podejmowanych działalności jest dążenie do przywracania przybywającym turystom utraconych w wyniku zmęczenia normalnych zdolności psychofizycznych ich organizmu.

### 3. MIEJSCE FUNKCJI TURYSTYCZNEJ W STRUKTURZE FUNKCJONALNEJ MIAST

Obsługa przemieszczeń turystycznych podejmowanych w wyżej określonych celach dotyczy zarówno współmieszkańców, jak i przybyszów, którzy na ogół (ale w zróżnicowanym stopniu i zakresie) korzystają z tych samych dóbr i usług turystycznych. Wycieczki organizowane po własnym mieście, czy odpowiednie zabezpieczenie wypoczynku w parkach zdrojowych dla własnych mieszkańców ma charakter funkcji endogenicznej. Natomiast organizacja zwiedzania miasta dla przybyszów, udostępnienie noclegów w hotelu to już działalność o charakterze egzogenicznym.

Niektórzy geografowie odmawiają uznania obsługi przybyszów za działalność egzogeniczną (J. Beaujeu-Garnier, J. Chabot 1971), co nie jest chyba słuszne. Pomimo że dobra i usługi turystyczne konsumowane są w miejscu ich świadczenia, to jednak przeznaczone były dla reprezentantów świata zewnętrznego — turystów kupujących (po szczególnie korzystnych cenach detalicznych) za pieniądze przywiezione ze sobą. Zatem jest to typowy eksport, często przez wielu badaczy (Z. Filipowicz 1969) nazywany „niewidzialnym”. Należy zauważyć, że na ogół miasto obsługuje turystów pochodzących z daleko położonych obszarów, natomiast udział obsługi turystycznej własnego regionu jest niewielki. Wyjątkiem są niektóre miasta leżące w obrębie wpływów wielkich aglomeracji miejskich i świadczące dobra i usługi turystyczne. Są one nastawione na obsługę turystyczną „swojego zaplecza”, którym są mieszkańcy głównych miast aglomeracji.

Życie w wielu miastach, np. uzdrowiskowych czy kąpieliskowych, zorganizowane jest wokół udostępniania przybyszom dóbr i usług turystycznych. Niektóre z tych miast powstały wyłącznie w celu zaspokajania potrzeb turystycznych. W takich miastach możemy powiedzieć,

że funkcja turystyczna jest dominująca. Na tej orientacji badawczej oparli m. in. swoje określenie funkcji turystycznej J. W a r s z y ń s k a i A. J a c k o w s k i (1978). Według tych autorów „jednostki przestrzenne (w tym również i miasta — przyp. aut.), w których turystyka stanowi dominującą formę działalności gospodarczej określa się powszechnie mianem jednostek o funkcji turystycznej...” Obsługa turystów niezmiernie rzadko występuje samodzielnie, zwykle jest jedną z wielu funkcji usługowych. Świadczenie na dużą skalę dóbr i usług turystycznych wymaga bardzo silnie rozwiniętego sektora usługowego. R. B a r e t j e i P. D e f e r t (1972) wskazują, że o miejscowości turystycznej mówi się wtedy, gdy zatrudnienie w usługach i handlu związane z obsługą turystów (sektor III) stanowi ponad 50% (często 70% i więcej) ogółu zatrudnionych. Stąd też występowanie funkcji turystycznej sprzyja powoływaniu do życia wielu usługowych funkcji uzupełniających, np. handlowej czy komunikacyjnej, które w miarę rozwoju miasta mogą ją zdominować. W małych miastach funkcja turystyczna, ze względu na słabo zróżnicowaną ich strukturę funkcjonalną, ma szansę uzyskania dominującej ilościowo pozycji, co nie występuje w miastach dużych. Konieczne jest więc lepsze poznanie samego charakteru funkcji turystycznej, jej relacji w stosunku do innych funkcji, zwłaszcza w obrębie sektora trzeciego, a tym samym jej roli w strukturze funkcjonalnej miast. Aktualność tego zagadnienia wynika i stąd, że w licznych już dziś klasyfikacjach miast opartych najczęściej o funkcje dominujące wyodrębniane na podstawie struktury zatrudnienia (M. J e r c z y ń s k i 1977) nie wydziela się miast o funkcji turystycznej, co nie jest zgodne z rzeczywistością. Autorzy wielu klasyfikacji funkcjonalnych miast starali się w oparciu o mniej lub bardziej subiektywne kryteria wyodrębnić miasta turystyczne. Przykładami mogą być prace: M. A u r o u s s e a u (1921), który wydzielił w odrębną klasę VI miasta wypoczynkowe, a wśród nich: kurorty, miejscowości turystyczne i miejscowości wakacyjne, C. D. H a r r i s a (1943), który wyróżniając miasteczka uzdrowiskowe zastrzega się jednocześnie, że brak jest zadowalającego kryterium statystycznego dla wydzielenia tego typu miast, B. S. C h o r i e w a (1965), gdzie w odrębnej klasie VII bez podania kryteriów wydzielono miasteczka i osiedla o znaczeniu ośrodków uzdrowiskowych i wczasowych (o liczbie ludności w zasadzie poniżej 100 tys.), L. K o s i ń s k i e g o (1958), który wśród badanych miast Polski wydzielił grupę miast (28) o funkcjach wyspecjalizowanych, a wśród nich jedno o funkcji wypoczynkowej (Zakopane) i wiele innych klasyfikacji funkcjonalnych miast.

Funkcja turystyczna w swoim wymiarze endogenicznym ma charakter powszechny. Występuje bez wyjątku, aczkolwiek w różnym za-

kresie, we wszystkich miastach, bowiem człowiek wszędzie organizuje sobie wypoczynek, w tym także w miejscu swojego stałego pobytu. Natomiast w swoim wymiarze egzogenicznym jest funkcja turystyczna wysoce wyspecjalizowana. W głównej mierze decyduje o tym szeroko rozumiane położenie geograficzne, które określa wielkość i charakter zasobów turystycznych. Występowanie odpowiedniej wielkości i jakości zasobów turystycznych oraz popyt na dobra i usługi turystyczne powołują do życia wyspecjalizowane ośrodki miejskie zaspokajające potrzeby w sferze turystyki. Zarówno popyt, jak i zasoby turystyczne są wewnątrznie dość silnie zróżnicowane, co z kolei powoduje specjalizację w obrębie samej funkcji turystycznej, a tym samym specjalizację w zakresie świadczonych dóbr i usług turystycznych przez poszczególne miasta. Stąd też wyróżnia się różne typy miast turystycznych. Przykładem tego może być typologia miast turystycznych proponowana dla krajów RWPG i zamieszczona w pracy U. Windelband (1973), w której wydzielono: 1) miasta milionowe, międzynarodowe miasta handlowe, miasta—centra wystaw, miasta portowe, stolicy, 2) miasta rozrządowe ruchu turystycznego, 3) miasta o specyficznych funkcjach kulturalno-wychowawczych (ośrodki krajoznawstwa), 4) kurorty, 5) miasta wakacji i urlopów, 6) miasta sportowe i turystyczne, 7) miasta wypoczynkowe w zasięgu aglomeracji wielkomiejskich. Tak więc funkcja turystyczna należy do grupy funkcji silnie wyspecjalizowanych i jednocześnie wewnątrznie bardzo zróżnicowanych.

#### 4. METODY BADANIA FUNKCJI I STRUKTURY FUNKCJONALNEJ MIAST

Badania funkcji miast i ich typologii mają długą tradycję<sup>2</sup>. Pierwsze intuicyjno-opisowe klasyfikacje funkcjonalne miast pojawiły się już w połowie XIX w. (*Report...*, 1840) i były kontynuowane przez następnych kilkadziesiąt lat (np. M. Auroisseau 1921). Pierwsze próby ujęć teoretyczno-modelowych pojawiły się w okresie międzywojennym (teoria ośrodków centralnych W. Christallera (1933) i bazy ekonomicznej miast W. Sombarta (1928)), by szczególnie intensywnie rozwinąć się po II wojnie światowej i osiągnąć poziom jednego z najlepiej rozwiniętych działów geografii społeczno-ekonomicznej. Poczynając jednak od lat siedemdziesiątych wyraźnie zmalało zainteresowanie geografów badaniami nad funkcjami i strukturą

<sup>2</sup> W Polsce wielokrotnie już sporządzano mniej lub bardziej pełne zestawienia bibliograficzne i dokonano krytycznej oceny światowego i krajowego dorobku naukowego (K. Dziewoński 1971, M. Jerczyński 1973, J. Siemiński 1980).

funkcjonalną miast. Przyczyn tego jest wiele, wydaje się jednak, że najpoważniejszą jest obecny impas metodologiczny występujący w tej dziedzinie badań, który uwidocznił się już w latach sześćdziesiątych (R. H. T. Smith 1965, A. Wróbel 1964). Dotyczy to również badań nad funkcją turystyczną miast.

Przystępując do badań nad funkcjami miast, w tym również nad funkcją turystyczną, należy rozważyć trzy podstawowe problemy dotyczące: jednostki przestrzennej, jednostki miary i metody analizy.

Wyniki analizy funkcji miast w znacznym stopniu są uzależnione od tego, w jakich granicach przestrzennych ujmujemy gospodarke miejską. Możemy ją analizować w granicach formalnych, tj. administracyjnych lub funkcjonalnych, tj. w granicach aglomeracji, regionu miejskiego itp. Wyniki analizy w każdym z wyróżnionych przypadków będą różne. W analizie porównawczej, kiedy w badaniach uczestniczy większa liczba miast, istotne jest, aby przestrzenne jednostki odniesienia były jednorodne. Z tego też względu najczęściej ujmuje się miasto w jego granicach administracyjnych. Należy zdawać sobie jednak sprawę z tego, że tradycyjne pojęcie miasta przypisane jednocześnie małym i wielkim jednostkom dotyczy współcześnie zupełnie innych jakościowo form (M. Jerczyński 1977). Ma to szczególnie znaczenie w przypadku badań nad funkcją turystyczną miast, co wynika z jej wysokiego stopnia wyspecjalizowania.

Funkcje miasta ustalamy porównując poszczególne rodzaje działalności społeczno-ekonomicznych wykonywanych przez jego mieszkańców. Teoretycznie porównań tych możemy dokonać przy pomocy różnych jednostek miar. Najbardziej przydatne do tego typu analiz są miary wyrażone w jednostkach pieniężnych, np. dochody i wydatki ludności, płace, wielkość sprzedaży itp. Jednak uzyskanie takich informacji dla dużej liczby miast i dla całej gospodarki miejskiej w określonym czasie jest dziś praktycznie niemożliwe. Dlatego jedynym, możliwym do realizacji sposobem określenia funkcji miasta jest obecnie porównanie struktury zatrudnienia (miejsc pracy) jego mieszkańców. Stosując jednak zatrudnienie jako jednostkę miary przypisujemy takie samo znaczenie wszystkim działalnościom społeczno-ekonomicznym w mieście, co jest zbyt wielkim uproszczeniem<sup>3</sup>. Często pociąga to za sobą pomijanie pewnych istotnych dla miasta funkcji, co jest szczególnie typowe w przypadku funkcji usługowych, w tym również funkcji turystycznej. Pokonanie tej trudności może odbyć się m. in. poprzez przypisanie określonych „wag” poszczególnym działalnościami w zależności od ich znaczenia dla miasta (M. Jerczyński 1977),

<sup>3</sup> Problem ten dla całej gospodarki krajowej wraz z nowymi propozycjami badawczymi przedstawił ostatnio J. Dębski (1985).

co jest metodycznie niezmiernie trudne i dotychczas nie było podejmowane w większej skali. Innym bardziej celowym wyjściem z tych trudności jest przyjęcie w przypadku pewnych działalności, zwłaszcza usługowych np. obsługi turystów, liczby przybywających do miasta osób w określonych celach jako jednostki miary, co ma już długą tradycję w badaniach geograficznych (teoria ośrodków centralnych) lub innych miar związanych metodycznie z morfologią miasta.

Metody analizy funkcji oraz typologii funkcjonalnej miast oparte są współcześnie na dwóch koncepcjach teoretyczno-modelowych: bazy ekonomicznej i ośrodków centralnych.

W pierwszym ujęciu studia opierają się na badaniu struktury zatrudnienia ludności miejskiej w podziale na dwie grupy: endogeniczną i egzogeniczną. Analizę wymienionych typów działalności można rozpatrywać z dwóch różnych punktów widzenia (M. J e r c z y ń s k i 1973, 1977). W pierwszym znaczenie określonej działalności porównuje się z innymi działalnościami w tym samym mieście i w ten sposób poszukuje się funkcji dominującej, w drugim znaczenie określonej działalności w jednym mieście porównuje się ze znaczeniem tej samej działalności w innych miastach, i w ten sposób poszukuje się funkcji wyspecjalizowanych. Klasyfikacja miast oparta o funkcje dominujące jest jednoznaczna, natomiast typologia oparta o funkcje wyspecjalizowane ma charakter polifunkcjonalny.

Dotychczasowe klasyfikacje oparte o funkcje dominujące z reguły nie wydzielały miast turystycznych. Również typologie miast oparte o funkcje wyspecjalizowane nie podjęły dotychczas w szerszym zakresie problemu wyodrębniania miast turystycznych. Wydaje się, że w tym właśnie nurcie badań istnieją największe możliwości wydzielenia miast o funkcji turystycznej.

W drugim ujęciu podejmowane studia analizują funkcję miast w kontekście związków i relacji miasta z otoczeniem. W tym aspekcie problematyka miast o funkcji turystycznej nie była dotychczas uwzględniana. W. Christaller (1955) niejednokrotnie stwierdzał, że turystyka unika ośrodków centralnych i lokalizuje się daleko na ich peryferiach lub poza nimi, np. w trudno dostępnych górach. Ten pogląd jest zbyt jednostronny i nie wytrzymuje dziś próby czasu. Tym niemniej wydaje się, że ze względu na wysoką specjalizację miast i funkcji turystycznych droga ta nie prowadzi do pozytywnego rozwiązania problemu badania i wyodrębniania miast o funkcji turystycznej. Pogląd ten może ulec zmianie jedynie w wyniku pozytywnych rezultatów badań empirycznych.

Obie przedstawione koncepcje, które niekiedy próbuje się łączyć w ujęciu systemowym (A. Suliborski 1983), są zbyt jednostronne,

aby oprzeć wyłącznie na nich badania funkcji turystycznej, a zwłaszcza metodykę wyodrębniania miast pełniących tę funkcję. Wymagają one jednak wszechstronnej weryfikacji empirycznej z punktu widzenia możliwości, jakie obie koncepcje stwarzają w odniesieniu do badań nad funkcją turystyczną miast.

Wydaje się jednak, że znacznie większe możliwości pojawiają się w przypadku szerszego podejścia tak do problemu miast i funkcji turystycznej, jak i do klasyfikacji funkcjonalnej miast. To szersze podejście umożliwia badania funkcjonalno-morfologiczne i oparta na nich typologia miast (K. Dziewoński 1962). Charakter funkcjonalny współczesnych miast można określić na podstawie struktury miejsc pracy, wyposażenia w urządzenia trwałe oraz form użytkowania ziemi. Łączna analiza tych trzech elementów ma szczególne znaczenie w przypadku ujęć dynamicznych. W strukturze miejsc pracy zapisany jest aktualny charakter i funkcje miasta. Natomiast w formach urządzeń trwałych uwidaczniają się zarówno elementy aktualne, jak i dawne. Na ogół urządzenia trwałe dopiero po pewnym czasie dostosowują się do aktualnie pełnionych funkcji. Wzajemne powiązania struktury funkcjonalnej ludności i morfologicznej urządzeń trwałych zawarte są w formach użytkowania ziemi. Zdaniem K. Dziewońskiego (1962) oparte na wyróżnionych elementach typologie cząstkowe mogą stać się dopiero podstawą do podjęcia próby jednolitej, funkcjonalno-morfologicznej typologii miast. Wydaje się, że przy wykorzystaniu takiej kompleksowej orientacji metodologicznej istnieje największa szansa wyodrębnienia spośród zbioru miast tych, które określić możemy jako turystyczne.

##### 5. PROGRAM BADANIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ MIAST

Na podstawie przeprowadzonej dyskusji pojęć oraz metod badawczych można wstępnie sprecyzować zakres terytorialny i merytoryczny badań nad funkcją turystyczną miast. Analizą zostaną objęte miasta polskie (wszystkie lub wybrana ich reprezentacja) w granicach administracyjnych. Aby wyodrębnić miasta o funkcji turystycznej i określić stopień rozwoju tej funkcji oraz jej rodzaj w poszczególnych miastach, zdecydowano się przyjąć kilka różnych miar, takich jak: wielkość zatrudnienia w usługach turystycznych, powierzchnia zajmowana w miastach przez urządzenia turystyczne, baza noclegowa i wielkość ruchu turystycznego oraz skala przekształceń społeczno-gospodarczych i przestrzennych miast zachodzących pod wpływem rozwoju turystyki. Celem zastosowania tak licznych mierników jest empiryczna weryfikacja ich użyteczności dla prowadzonych badań zmierzających do wy-



odrębnienia miast o funkcji turystycznej. W zakresie metod badawczych konieczna jest z jednej strony empiryczna weryfikacja przydatności obu ujęć teoretyczno-modelowych (teorii bazy ekonomicznej i ośrodków centralnych), z drugiej zaś skoncentrowanie głównego ciężaru badań na ujęciu funkcjonalno-morfologicznym, które w tym przypadku wydaje się bardziej obiecujące.

Generalnie biorąc analizę funkcjonalno-morfologiczną można przeprowadzić według trzech grup zagadnień.

Pierwsza dotyczy analizy zasobów środowiska geograficznego oraz infrastruktury warunkującej przyjazd turystów. Inwentaryzacja zasobów turystycznych miast ujęta w aspekcie przyrodniczym, krajoznawczym i infrastrukturalnym określa wielkość i zróżnicowanie strukturalne podaży turystycznej. Wskazuje potencjalne i rzeczywiste możliwości obsługi turystów. Jest elementem otwierającym badania, pierwszym przybliżeniem istnienia i możliwości pełnienia funkcji turystycznej.

Druga grupa zagadnień dotyczy wielkości i struktury konsumpcji turystycznej. Jest to konsumpcja efektów wszystkich tych działalności, które są konieczne do obsługi przybywających turystów. Bezpośrednie badania wielkości i struktury konsumpcji tych działalności są niezmiernie trudne. Ich wartościowe uchwycenie jest przy obecnym stanie statystyki niemożliwe, a tylko ono wyraża rzeczywiście realizowany popyt turystyczny oraz znaczenie tych działalności w konkretnym mieście. Wielkość konsumpcji turystycznej można zidentyfikować pośrednio poprzez analizę wielkości i zróżnicowania ruchu turystycznego, który jest podstawowym czynnikiem determinującym wielkość i strukturę popytu turystycznego.

Z kolei trzecia grupa zagadnień obejmuje społeczne, gospodarcze i przestrzenne skutki wynikające z obsługi turystów. Skutki te prowadzą do mniej lub bardziej widocznych przemian społeczności i gospodarki lokalnej oraz struktury przestrzennej miasta. Jeżeli przemiany te występują w dużej skali, można je wykorzystać do jakościowego i ilościowego opisu funkcji turystycznej i jej roli w życiu miasta. Często bywa jednak tak, że obsługują turystów ludzie przyjezdni, którzy swoje doświadczenia i dochody zabierają do miejsca swego zamieszkania, co powoduje brak widocznych przemian w strukturze społecznej i gospodarczej miasta, a może jedynie zaznaczyć się wyraźniej w jego przestrzeni. W innym przypadku miasta będące centrami krajoznawstwa są na ogół atrakcyjne tylko tak długo, dokoła w ich fizjonomii i morfologii nie zajdą większe zmiany. Wymienione ograniczenia zwracają uwagę na istniejące trudności badawcze i na często uzyskiwaną niejednoznaczność wyników badań.

W konkluzji należy stwierdzić, że tylko łączna i równoległa prowadzona analiza zasobów środowiska geograficznego, wielkości i struktury konsumpcji turystycznej oraz skutków wynikających z obsługi turystów daje szansę pełnej identyfikacji miast pełniących funkcję turystyczną oraz struktury rodzajowej i stopnia rozwoju tej funkcji.

#### PIŚMIENNICTWO

- Aurousseau M., 1921, *The distribution of population: a constructive problem*, Geogr. Rev., nr 11.
- Baretje R., Defert P., 1972, *Aspects économiques du tourisme*, Paris.
- Beaujeu-Garnier J., Chabot J., 1971, *Zarys geografii miast*, Warszawa.
- Boesler K. A., 1960, *Die Städtischen Funktionen. Ein Beitrag zur allgemeinen Städtgeographie aufgrund empirischer Untersuchungen in Thüringen*, „Abhandlungen des Geographischen Instituts der Freien Universität Berlin”, t. 5, s. 80.
- Choriew B. S., 1965, *Issledowanie funkcyjonalnoj struktury gorodskich posielenij SSR (w swiazii s zadaczami ich ekonomiko-geograficzeskoj tipologii)*, Wop. Geogr., nr 66, s. 34—58.
- Christaller W., 1955, *Beiträge zu einer Geographie des Fremdenverkehrs*, „Erdkunde”, nr 1, s. 1—10.
- Christaller W., 1933, *Die Zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung und Entwicklung Siedlungen mit städtischen Funktionen*, Jena, s. 331 (Tłumaczenie na język polski: *Ośrodki centralne w południowych Niemczech*, 1963, Przegl. Zagr. Liter. Geograficznej IG PAN, nr 1, s. 1—72).
- Dębski J., 1985, *Koncepcja całościowej analizy systemów regionalnych*, „Czasopismo Geograficzne”, nr 3—4, s. 263—279.
- Dziwioński K., 1971, *Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Studium rozwoju pojęć, metod i ich zastosowań*, „Prace Geograficzne”, IG PAN, nr 87, s. 3—110.
- Dziwioński K., 1962, *Zagadnienie typologii morfologicznej miast w Polsce*, „Czasopismo Geograficzne”, t. 33, nr 4, s. 441—457.
- Filipowicz Z., 1969, *Problemy ekonomiczne turystyki*, Warszawa.
- Harris C. D., 1943, *Functional classification of cities in the United States*, Geogr. Rev., nr 1, s. 86—99.
- Jerczyński M., 1977, *Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast. Zagadnienia dominacji funkcjonalnej. Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące*, „Statystyka Polski”, nr 85, s. 20—53.
- Jerczyński M., 1973, *Zagadnienia specjalizacji bazy ekonomicznej większych miast w Polsce*, „Prace Geograficzne”, IG PAN, nr 79, s. 10—134.
- Jerczyński M., 1971, *Metody pośrednie identyfikacji i pomiaru bazy ekonomicznej miast*, „Prace Geograficzne”, IG PAN, nr 87, s. 111—141.
- Kiełczewska-Zaleska M., 1972, *Geografia osadnictwa*, Warszawa.
- Kosiński L., 1958, *Klasyfikacja funkcjonalna większych miast polskich wg stanu z roku 1950*, Przegl. Geogr., t. 30, s. 573—586.
- Ratzel F., 1891, *Anthropogeographie*, Stuttgart.
- Report of the select committee on the health of towns*, 1840, London.

- Siemiński J., 1980, *Typy strukturalne miast polskich: próba zastosowania taksonomicznej metody skupień*, Warszawa, s. 246.
- Smith R. H. T., 1965, *Method and purpose in functional town classification*, Ann. Assoc. Amer. Geogr., t. 55, nr 3, s. 539—548.
- Sombart W., 1928, *Der moderne Kapitalismus. Historisch-systematische Darstellung des gesamteuropäischen Wirtschaftslebens von seinen Anfängen bis zur Gegenwart*, München.
- Suliborski A., 1983, *Niektóre problemy badań funkcji miast w świetle podstawowych założeń koncepcji systemowej*, Acta Univ. Lodz., Folia geographica, nr 2, s. 3—16.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, Warszawa.
- Wielka encyklopedia powszechna*, 1970, Warszawa.
- Windelband U., 1973, *Typologisierung städtischer Siedlungen. Erkenntnistheoretische Probleme in der ökonomischen Geographie*, s. 116.
- Wróbel A., 1964, *Methods of functional analysis in urban studies in Poland*, Geogr. Poln., nr 3, s. 119—124.

Dr Andrzej Matczak  
Zakład Geografii Miast i Turystyki  
Instytutu Geografii Ekonomicznej  
i Organizacji Przestrzeni UŁ  
al. Kościuszki 21  
90-418 Łódź

Wpłynęło:  
30 marca 1988 r.

#### RÉSUMÉ

Dans l'article, on a présenté les résultats de la discussion sur trois problèmes: 1) définition de la fonction touristique, 2) méthode des recherches et de la délimitation des villes remplissant cette fonction, 3) élaboration des propositions se rapportant à la conception intégrale d'examen de la fonction touristique des villes de la Pologne.

Ad 1. En admettant la notion du tourisme dans son sens retréci, limité aux migrations diverses de la population, entreprises dans le but de récréation, de santé ou de cognition, on a défini la fonction touristique comme l'entière activité sociale et économique d'une ville visant à servir les touristes, que la ville remplit dans le système de l'économie nationale.

Ad 2. Les deux conceptions théoriques et exemplaires, connues actuellement (de la base économique des villes et des milieux de centre) et les essais d'en faire un système sont trop bornées pour qu'on puisse appuyer exclusivement sur elles les études de la fonction touristique et surtout la méthodique de distinguer les villes remplissant cette fonction. Elles exigent toujours la vérification empirique universelle de leur utilité dans les recherches sur la fonction et la délimitation des villes touristiques. Il semble, à présent, qu'il faut traiter plus largement ainsi le problème de la fonction touristique que la classification fonctionnelle des villes. C'est possible grâce aux recherches fonctionnelles et morphologiques et à la typologie des villes qui s'y appuie.

Ad 3. La conception proposée des recherches sur la fonction touristique des villes a été basée sur l'analyse fonctionnelle et morphologique. Pour faire cette analyse, il faut appliquer quelques étalons divers, (tels que: grandeur de l'emploi

dans les services touristiques, superficie occupée par l'aménagement touristique dans les villes, base de couchage, grandeur du mouvement touristique, échelle des transformations s'opérant sous l'influence du développement du tourisme) qui seront soumis à la vérification du point de vue de leur utilité pour les recherches entreprises. On propose de faire l'analyse entière conformément aux trois groupes de problèmes.

Le premier concerne l'analyse des moyens du milieu géographique et de l'infrastructure conditionnant les venues des touristes. L'inventaire des moyens touristiques des villes conçu à l'aspect naturel de paysage et d'infrastructure définit la grandeur et la différenciation structurelle de l'offre touristique. C'est l'élément qui inaugure les recherches, la première approche de l'existence et de la possibilité de remplir la fonction touristique.

Le deuxième groupe de problèmes se rapporte à la grandeur et la structure de la consommation touristique. C'est la consommation des effets de toutes ces activités qui sont indispensables au service des touristes arrivants. L'étude directe de la grandeur et de la structure de la consommation de ces activités est infiniment difficile. La fixation de la valeur, vu l'état actuel de la statistique, est impossible. Et c'est elle qui exprime réellement l'offre touristique et l'importance de ces activités dans une ville concrète. La grandeur de la consommation touristique peut être indirectement identifiée par l'analyse de la grandeur et de la différenciation du mouvement touristique, facteur essentiel, déterminant la grandeur et la structure de l'offre touristique.

Le troisième groupe de problèmes embrasse les effets sociaux, économiques et spatiaux résultant du service des touristes. Ces effets mènent aux transformations plus ou moins visibles de la société, de l'économie locale et de la structure spatiale de la ville. Si ces transformations s'opèrent sur une grande échelle, on peut les exploiter à la description qualitative et quantitative de la fonction touristique et de son rôle dans la vie d'une ville. Cependant il arrive souvent que les touristes sont servis par les gens qui n'habitent pas la ville et qui emportent leurs expériences et leurs revenus, là où ils demeurent, ce qui cause le manque des transformations visibles dans la structure sociale et économique de la ville, mais peut se faire voir plus sensiblement dans son espace. En autre cas, les villes qui sont centres du tourisme jouissent de la popularité jusqu'à ce que dans leur physiologie et morphologie les transformations sensibles n'aient lieu. Les restrictions présentées attirent l'attention sur les difficultés accompagnant les recherches et la différence fréquente des résultats obtenus des recherches.

Traduit par Lucjan Kowalski

#### SUMMARY

In the article, there are presented results of a discussion on three problems: 1) definition of tourist function; 2) methods of studies on and delimitation of towns performing this function; 3) elaboration of a proposal concerning a comprehensive conception of studying tourist function of Polish towns.

Ad 1. Proceeding from the concept of tourism in its narrow sense restricted to various population shifts for recreational, cognitive, and health purposes, the tourist function has been defined as an entire socio-economic activity of a town oriented at provision of services for tourists as performed by a town in the system of national economy.

Ad 2. The two theoretical-model concepts known today, i.e. of an economic base of towns and of main centres, and attempts made to link them in a systems approach are too unilateral to base studies on the tourist function exclusively on them, and especially methods of distinguishing towns performing this function. They call for further comprehensive empirical verification of their applicability for studies on the tourist function and delimitation of tourist towns. A more comprehensive approach both to a problem of the tourist function and to a functional classification of towns seems to be more promising today. Such an approach is possible owing to functional-morphological studies and typology of towns based on them.

Ad 3. The proposed conception of studies on the tourist function of Polish towns has been based on the functional-morphological analysis. Such an analysis should be conducted using several different measures such as: volume of employment in tourist services, area occupied in towns by tourist facilities, accommodation capacity, size of tourist traffic, and scale of socio-economic and spatial transformations in towns occurring under impact of tourism development. These measures will be an object of verification in the course of empirical studies from the point of view of their usefulness for these studies. It is also proposed that the entire functional-morphological analysis should be carried out according to three groups of problems.

The first group concerns the analysis of resources of the geographical environment and infrastructure conditioning tourist traffic. The inventory-taking of tourist resources offered by towns in its natural, sightseeing, and infrastructural aspects should allow to determine the volume and structural differentiation of tourist supply. It points at real and potential capacities of providing services for tourists. It is an element opening the studies, the first approximation at existence and possibilities of fulfilling the tourist function.

The second group of problems encompasses the size and structure of tourist consumption. This is consumption of effects generated by all these activities which are indispensable for provision of satisfactory services for arriving tourists. It is extremely difficult to study directly the size and structure of consumption of these services. Moreover, it is impossible to estimate them in terms of value at the present state of statistics, and only such approach expresses the real satisfaction of tourist demand and significance of these activities in a definite town. The size of tourist consumption may be identified indirectly through an analysis of the volume and differentiation of tourist traffic, which is a basic factor determining the size and structure of tourist demand.

In turn, the third group of problems encompasses social, economic and spatial consequences ensuing from provision of tourist services. These consequences lead to more or less visible changes in the local community and economy, as well as in the spatial structure of a town. If these changes occur on a big scale they may be utilized for a qualitative and quantitative description of the tourist function and its role in a town's life. However, it often happens that services for tourists are offered by outsiders taking their experience and incomes with them to their places of permanent residence, which accounts for absence of visible transformations in the social and economic structure of a town, and which can be marked more visibly only in its space. Otherwise, towns being sightseeing centres are attractive only as long as major changes do not occur in their physiognomy and morphology. The above mentioned constraints point at existing research difficulties and at frequently ambiguous research findings.